

1. HAFTA

TEMEL KAVRAMLAR

ÖNERİLEN OKUMALAR:

- E.H. Carr, **Tarih Nedir?**, İstanbul, İletişim, 2011 (kitabın tümü).
- Hüner Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1991, s.1-41.

BU HAFTA ÖĞRNECEKLERİMİZ

- Osmanlı Diplomasi Tarihi dersinin başlangıcında, önce “tarih”, “diplomasi” ve “Osmanlı” kavramları açıklanacaktır.
- Tarih bilimsel disiplininin, fen bilimlerinden farklı yönleri üzerinde durulacaktır. Tarih’te yöntem konusuna değinilecektir.
- Diplomasinin ortaya çıkışı ve gelişimi anlatılacaktır.
- “Osmanlı” kavramına giriş yapılacak, Osmanlı toplumu ve nüfus yapısı hakkında bilgiler verilip, Millet Sistemi anlatılacaktır.

Tarih

Olayları yer, zaman göstererek, neden sonuç ilişkisi içinde kronolojik bir sırayla inceleyen bilimsel disiplin.

Olay

Tarihte her şey bir olaydır.

Neden-sonuç ilişkisi içinde daha büyük bir parça içinde, Tarihçi tarafından sorgulanarak anlamlı hale getirildiğinde “olgu”ya dönüşür.

Tarihte olaylar biriciktir. Aynıyla tekrar etmez. Tarihçi deney ve gözlem yapma imkanına sahip değildir.

Kronolojik Sıra

Her olay/olgu bir diğerinin nedeni veya sonucudur.

Tarihsel olaylar fotoğraf karesi gibi değil, film şeridi gibi algılanmalıdır.

Neden-sonuç (Nedensellik)

Olaya, “neden?” sorusu sorulmalıdır.

Ne, ne zaman, kim vs. kadar neden de önemlidir.

Gazetecilikteki “5 N 1 K” kuralı gibi olayı sorgulayan tarihçinin de “soru kelimeleri” vardır.

Bilimsel Disiplin Tarihte deney ve gözlem yoktur. Bu anlamda fen bilimlerinden ayrılır. Tarihçinin en çok başvurduğu bilimsel yöntemler tümevarım ve tümdengelimdir.

Diplomasi

Diplomasi : Devletler arası ilişkilerin barışçı yollardan, savaşa başvurulmadan yürütülmesi sanatıdır. Diplomasi devletin bu iş için görevlendirdiği kişiler tarafından yürütülür. Günümüzde bu kişilere diplomat diyoruz.

Dış Politika : Dış politika bir devletin diğer devletlerle uluslararası alanda izleyeceği temel yoldur. Bir ilkeler-hedefler bütünüdür. Bu bağlamda diplomasi ile dış politika arasında doğrudan ilişki vardır. Hükümetler dış politikayı ve temel hedefleri belirler. Diplomasi yoluyla bunlar uygulamaya geçirilir. Kısaca dış politika amaçlar ve hedefler bütünü, diplomasi ise bunlara ulaşmak için kullanılan araçtır.

Diplomasi karşılıklı uzlaşmayı öngörür. Bir tür pazarlık sürecidir. Ancak devletler her zaman diplomasi yoluyla anlaşmazlar. Bu durumda diplomasi dışı yollara başvurulur ki, bu ya ilişkilerin tamamen kesilmesi veya çeşitli zorlayıcı yöntemler (ambargo, abluka vs.) ya da savaştır. Prusyalı Von Clausewitz “Savaş Üzerine” adlı kitabında “Savaş, siyasetin ve diplomasinin bir devamıdır” diyerek diplomasi ve savaş genel dış politika hedeflerine ulaşmak için bir bütün olarak değerlendirmiştir. Günümüzde BM sistemi kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamıştır. İstisnası meşru müdaafa halidir.

Diplomasinin Ortaya Çıkışı

Antik Mezopotamya’da (Amarna Mektupları gibi), Hititler’de ve Eski Mısır’da, hükümdarların birbirlerine yazdığı mektupları taşıyan, anlaşma görüşmelerine katılan diplomatların varlığı biliniyor. Fakat bugün de geçerli olan bazı kuralların ilk kez eski Yunan’da ortaya çıktığını görüyoruz. Zaten diplomasi kelimesi de “ikiye katlamak” anlamına gelen Yunanca “diploma” sözcüğünden türemiştir. (Belgelerin saklanmak üzere katlanmasından ötürü)

Eski Yunan'ın Diplomasinin Evrimine Katkıları

1. Yunan sitelerinin karşılıklı olarak sürekli konsolosluk bulundurması. Yunan konsolosları (Proxenos) buldukları kentin vatandaşıydı.
2. Diplomatik dokunulmazlık (Elçiye zeval olmaz).
3. “Açık diplomasi” anlayışı. Yani tüm dış ilişkilerin halkın bilgisi dahilinde yürütülmesi.
4. “Konferans diplomasisi”. Tek tek Yunan kent devletlerini değil de, bir dış tehlikeye karşı tüm Yunan dünyasını ilgilendiren konularda tüm kent temsilcilerinin katılımıyla toplanan konseyler bu tür konferansların ilk örnekleridir.

Roma'nın Katkıları

1. Diplomasi kuralları daha da geliştirildi. Özellikle savaş ilanı, barışın nasıl yapılacağı bazı kurallara bağlandı. Savaş ilanı için diğer devletin sınırına kadar gidip mızrak atılıyordu. Anlaşma yapıldığında ise bunu bozanlara lanet okunur ve tanrılara kurbanlar verilirdi.
2. Roma elçileri (“nuntli” veya “oratores”) Senato tarafından sınırlı yetkilerle atanırdı. Bu çok önemlidir ve merkezi devletin gücünü gösterir. Elçiye çok fazla hareket alanı bırakılmaz ve neyi, nasıl yapacağı tam olarak kendisine verilen talimatta yer alırdı.
3. Başka ülkelerle yapılan diplomatik görüşmelerde Romalılar zaman kısıtlaması uygularlardı. Bu hem görüşmelerin çok uzun sürmesini engeller hem de karşı tarafa bir “ultimatom” şeklinde Roma'nın isteklerini uygulamak zorunda bırakırdı.

Sonuçta, Roma güçlü bir merkezi otoriteye ve dünyanın o zamanki en büyük ordusuna sahip bir devlet olarak diplomasiye çok fazla başvurmamıştır. Diplomasi yerine güç kullanmayı tercih etmiştir.

Doğu Roma'da (Bizans) Durum

Bizans yani Doğu Roma ise, özellikle zayıflamaya başladığı dönemde, güce başvurmak yerine diplomasiyi kullanmayı tercih etti. Bu nedenle tarihte çok parlak Bizans zaferlerine rastlayamayız ama “Bizans oyunları” gibi tabirler dünya dillerine girmiştir.

Bizans döneminde gelen yenilik, başka ülkelerde görevlendirilen elçilere temsil görevlerinin yanında istihbarat toplama görevinin de verilmesidir. Böylece casusluk diplomatların görevlerinden ve özelliklerinden biri haline gelmiştir. Halbuki eski Yunan'da bir elçinin gür

sesli konuşabilmesi ve kendisine verilen belgeleri yüksek sesle okuyabilmesi yeterliydi. Şimdi ise haber alma kabiliyeti yüksek kişiler tercih edilmeye başladı. Bu çok önemlidir.

Bizans'ın bir diğer katkısı, protokol konusunun kurumlaşmaya başlamasıdır. Protokol kimin önde olacağı, kimin masanın neresine oturacağı sorunudur ve devletler söz konusu olduğunda itibar çok önemlidir.

Bugün tüm dışişleri bakanlıklarının protokol genel müdürlükleri (teşrifat daireleri) vardır. “Yuvarlak Masa” düzeni bu sorunun giderilmesi için bir buluştur. Yani “her devletin eşit” olduğu algısı, diplomasiye yavaş yavaş yerleşmiştir. Bu bağlamda, 30 yıl savaşları sonunda (1618-1648) toplanan Westphalia Kongresi bir dönüm noktası sayılır. Zira, “egemen devletlerin eşitliği” ilkesine dayanan modern diplomasi ve uluslararası ilişkiler anlayışı Westphalia'da yaratılmıştır. Buna “Westphalia Düzeni” denir. İlerleyen yıllarda, Viyana Kongresi'nde (1814-1815) de devletler arası eşitliği gösteren protokol uygulamalarına başvurulmuştur.

Sürekli Diplomasi

Buraya kadar anlatılanlar birkaç ayrık istisna dışında hep “ad hoc” (geçici) diplomasi örnekleriydi. XV. yüzyıldan itibaren İtalya kent devletleri birbirlerinin başkentlerinde sürekli elçiler bulundurmaya başladılar. Bu sürekli diplomasiye geçişin ilk örnekleridir. Niye İtalya'da? Çünkü büyük kent devletlerinin hiçbiri kendisini tam anlamıyla güvende hissetmiyor ve diplomasiye büyük önem veriyordu. Aralarında sürekli bir rekabet söz konusu olan İtalya kent devletleri böylece bu rekabeti, savaşa dönüşmeden, diplomatik görüşmeler yoluyla ortadan kaldırılmasını amaçlıyorlardı. Bu uygulamayı Venedik başlattı. Cenova ve Floransa onu izledi. Sadece birbirlerinde değil, kendilerine karşı tehdit olarak gördükleri ülkelerde de temsilci bulurdular. Mesela Fransa'da. İstanbul'un fethinden sonra Venedik elçilerinin (*balio*) İstanbul'da elçilik açtığını görüyoruz. Osmanlı topraklarında yabancı elçilik ve konsoloslukların sürekli hale gelmesi konusu, 7. Hafta'da anlatılacaktır.

İtalyan diplomasisi de haber alma, yani casusluğa büyük önem vermiştir. Machiavelli'den yakından etkilenmişlerdir. Machiavelli'ye göre, “devlet yönetiminde “güç” (askeri ve ekonomik güç) esastır. Devletlerarası ilişkilerde ebedi dostluklar söz konusu değildir. Çıkarlar ön plandadır. Diplomatların yalan söylemesi ayıplanacak bir şey değildir. Devletin çıkarı için yalan söylenecektir. Amaca götüren her yol mübahtır.”

XVI. yy'da diplomasi geliştikçe, Hıristiyan devletler arasındaki protokol de, önemli bir sorun olarak ortaya çıktı. Katolik Hıristiyan dünyasının saygı duyduğu Papa bu sorunu şöyle çözdü: 1504'te Papa II. Julius Hıristiyan devletler arasında bir sıralama yaptı. Kutsal Roma İmparatoru, Fransa Kralı, İspanya Kralı ve büyüklüklerine göre diğer dükalık ve prenslikler sıralandı.

Ulusal monarşilerin XVII. yy'da güçlenmeleriyle, dinsel çerçeveli bu yaklaşımın yerini laik temellere dayanan ve güç gibi rasyonel bir izaha dayanan sıralamalar aldı. Bu dönem Fransa'nın "başat güç" olduğu dönemdir. XIII. Louis döneminde Kardinal Richelieu 1626'da dış politikayı dışışleri bakanlığının tekeline veren bir kararname çıkardı. Böylece ilk kez doğrudan dış ilişkiler konusu dışışlerinin görev alanına girmiş oldu. Evvelce bu konuda başka bakanlıkların da yetkileri vardı.

Richelieu ayrıca Fransa kamuoyunu da dış politika konularında yönlendirecek bir propaganda sistemi de geliştirdi.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, diplomasinin genel ilkesi "gizlilik"ti. Bu durumda hükümdar ya da hükümet başkanı, halkın görüşünü almadan doğrudan dış politika kararları alabiliyordu. Demokrasi olmadığı için bu doğaldı. Bu durum Osmanlı Devleti'nde de aynı biçimde yürüdü. Söz konusu dönemde, Fransa'da Talleyrand (Devrim sonrası Fransa Dışışleri Bakanlarından), Avusturya'da Metternich (Avusturya Başbakanı; Viyana Kongresi'nin mimarlarından) ve Prusya'da (1871'den sonra Almanya'da) Bismarck (Alman ulusal birliğinin kurucusu; Başbakan) gibi gizli diplomasiyi başarıyla yürüten diplomat ve devlet adamlarını görüyoruz.

XIX. yüzyıl aynı zamanda Avrupa sorunlarının kongreler yoluyla çözülmeye çalışıldığı, "Avrupa Uyumı" sisteminin de doğduğu dönemdir. Napoleon savaşlarından sonra Viyana Kongresi'yle (1814-1815) başlayan "Avrupa Uyumı" süreci, XIX. yüzyılın boyunca ciddi sarsıntılar geçirse de, I. Dünya Savaşı ile tam anlamıyla sona ermiştir. XIX. yüzyıl kongrelerinin bazılarının doğrudan Osmanlı Devletiyle ilgili toplandığını ilerideki derslerde, özellikle "Doğu Sorunu" çerçevesinde göreceğiz.

Osmanlı

Osmanlı kelimesi 3 řeyi ifade eder.

- 1- Hanedanın adı

- 2- Devletin adı
- 3- Bu devletin tebaasının adı.

Ders kapsamında, esas olarak Osmanlı Devleti üzerinde durulacaktır. Ama yeri geldikçe hanedanın özelliklerine ve tebaanın durumuna da değinilecektir. Devletin toplumsal ve ekonomik yapısı “Osmanlı Toplumsal, Ekonomik, Siyasi Yapısı” dersinin konusudur. Osmanlı Diplomasi Tarihi dersinde ise ağırlıklı olarak, dış ilişkilerinden söz edilecektir.

Derste, Osmanlı Devleti’nin dış ilişkilerinin nasıl yürüdüğüne (diplomatik uygulamalara) değinilecek; elçi gönderme, elçi kabulü, savaş-barış yapma, protokol hususları ele alınacaktır. Ama dersin konusunu, esas olarak Osmanlı dış ilişkileri yani Osmanlı siyasi tarihi oluşturmaktadır. Siyasi Tarih disiplini genel bir alandır. Zaman zaman “Uluslararası İlişkiler Tarihi” olarak isimlendirildiği de olur. Osmanlı Diplomasi Tarihi, Türk Dış Politikası gibi konular ise genel Siyasi Tarih’in altında özel alanlardır.

Osmanlı dış ilişkilerin işleyişine geçmeden önce genel hatlarıyla “Osmanlı”yı gözümüzün önüne getirmemiz lazım. “Osmanlı”, aşağıda üç ana başlık altında ele alınacaktır:

1. Osmanlı Toplumunu, Osmanlı Nüfusu,
2. Osmanlı Devleti’nin Yönetim Biçimi,
3. Osmanlı Coğrafyası

OSMANLI TOPLUMU, OSMANLI NÜFUSU

Osmanlı Devleti’nin sağlıklı nüfus bilgilerine XIX. yüzyıla kadar sahip değiliz. Fakat özellikle fethedilen topraklarda esasen vergi toplamak için tutulan “**Tahrir Defterleri**”nde en azından nüfus kaydının çok iyi tutulduğu bilinmektedir. Bu kayıtların tamamı henüz tasnif edilmediğinden, dönemlere ve mekanlara göre sağlıklı nüfus bilgileri eksiktir.

Uzun yıllar taht merkezi olmuş **İstanbul** (Resmi yazışmalarda, Kontantiniyye ismi daha çok tercih edilmiştir) hakkında bazı verilere sahibiz. Fethedilmeden önce nüfus 40.000 kadardı. Fatih döneminde kente göçmenlerin yerleştirilmesiyle nüfus 1477’de 100.000, 1530’da 400.000, 1680’de ise 800.000 ‘e ulaştı.

1831’de çok ayrıntılı bir nüfus sayımı yapıldı. Bu sayıma göre Osmanlı Devleti’nin nüfusu;

<i>Rumeli</i>	4.839.000	
<i>Anadolu</i>	6.700.000	--- 15.339.000
<i>Afrika ve Ortadoğu</i>	3.800.000	
1884’te toplam	17.134.000	
1893’te “	17.381.670	
1897’de “	19.050.000	
1913’de “	29.357.000	
1927’de (Türkiye)	13.000.000	

OSMANLI NÜFUSU NASIL YÖNELİTİLİYORDU ?

MİLLET SİSTEMİ

Osmanlı Devleti’nde Müslüman ve gayrimüslim tebaanın nasıl idare edildiğini anlayabilmek için **İslam hukukunda** nüfusa yaklaşımın nasıl olduğunu görmek lazım.

İslam hukukunda insanlar ikiye ayrılır:

- 1- Müslümanlar
- 2- Gayrimüslimler (Müslüman olmayanlar)

(1) SİYASİ AYRIM

Gayrimüslimler siyasi durumlarına göre ikiye ayrılır:

- **Ehl-i Harb** (Müslümanlarla savaş halinde olanlar)
- **Ehl-i Ahd** (Müslümanlarla anlaşma yapmış olanlar)

Ehl-i Ahd

- **Zimmiler** (İslam devletinin himayesini kabul etmiş ve kendilerine koruma verilmiş olanlar).

- **Muâhhedler** (Kendileriyle barış yapılmış olanlar).
- **Müste'minler** (Kendilerine “aman / eman” verilmiş olanlar. Yani, İslam’la dostluk ve barış içinde bulunmayı kabul etmiş kişiler verilen devletlerin tebaası buna göre muamele görüyordu).

(2) DİNİ AYRIM

Dini durumlarına göre de gayrimüslimler ikiye ayrılır.

- **Ehl-i Kitab:** Kendilerine “semavi kitab gönderilmiş” olanlar (Yahudiler ve Hıristiyanlar)
- **Ehl-i Kitab Olmayanlar**

(3) COĞRAFİ AYRIM

- **Dar’ül İslam :** İslam devletinin hakimiyetindeki bölge.
- **Dar’ül Harb :** İslam devletleriyle savaş halinde olanlar ve hakimiyet altında olmayanlar.
- **Dar’üs Sulh :** Müslümanlarla barış anlaşması yapmış olanlar.

Bütün bu ayrımlara göre farklı kurallar uygulanmaktaydı.

Osmanlı Tebaası: Müslüman veya gayrimüslim, İslam ülkesinde sürekli yaşayan halkların hepsi tebaa statüsündedir. Ama Müslümanlarla, gayrimüslimler arasında siyasi, kişisel, ekonomik haklar bakımından farklılıklar vardı.

Zimmîler: Ehl-i Kitab olan gayrimüslimler İslam devleti hakimiyetinde yaşamayı kabul ettikleri takdirde bunlara “**zimme**” (**koruma, sahip çıkma**) statüsü verilir. Bunlara da **zimmî (korunmuş)** denirdi. Bu koruma, teorik olarak “Müslümanlardan koruma” anlamına gelirdi. Can, mal, ırz ve namusları devletin garantisi altındaydı. Bu statüye sahip olmayanlar İslam ülkesinde rahatça bulunamazlardı. Böyle bir statü verilmeseydi gayrimüslimler köle veya savaş esiri statüsüne sokulabilirdi.

Zimmî, statüsü temelde “**dinde zorlama yoktur**” ayetine dayanır. Fetih tamamlandığında gayrimüslimler (ehl-i kitap) 3 kere İslam’a davet edilirler. İslam’a geçenler Müslümanlarla aynı haklara sahip olur, Hıristiyan veya Yahudi olarak kalmak isteyenlere ise

Zimmî statüsü verilir. Zimmîler buna karşılık devlete **cizye** yada **haraç** adı verilen ayrı vergiler öderler.

Osmanlı Devleti özellikle Balkanlardaki genişlemesinde bu statüyü sıkça vermiştir. Dine geçişe zorlamamanın nedenlerinden biri de ekonomiktir. Çünkü zimmîler, Müslümanlardan farklı bir vergi modeline tabilerdi.

Müste'minler: Bunlar, Osmanlı hakimiyeti altında olmayan ama Dar'üs Sulh devletlerinden ticaret, hac vs. amaçlarla Osmanlı topraklarına gelen gayrimüslimlere verilen statüdür. Bunlar tıpkı zimmîler gibi devletin himayesindedir. Mesela İstanbul'la ticaret yapan bir Cenevizli tacir ancak bu statüyle çalışabilir. Müste'minlerin Osmanlı topraklarına gelebilmesi için, onların devletine Osmanlı devletince kapitülasyonlar verilmesi gereklidir. Bugün, "kapitülasyon kelimesi "olumsuz" bir anlam içeriyor. Halbuki kapitülasyonların ilk kez Osmanlı devletinin güçlü olduğu dönemlerde verilmiş olduğu akılda tutulmalıdır. Latince "sözleşme yapmak" anlamındaki, "capitulare" fiilinden gelen kapitülasyon kelimesi yerine, Osmanlı Devleti'nde "Muahedat-ı Atika", "Uhud-ı Atika" veya "İmtiyazat-ı Atika" tabirleri kullanılmıştır. Bu hakka sahip olmamaları durumunda, yabancıların Osmanlı topraklarına girişleri ve ekonomik faaliyette bulunmaları mümkün değildi. Ama özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren bunların kapsam ve içerikleri genişletilmiş ve sürekli bir hal almışlardır.

İlk sınırlı kapitülasyonlar 1352'de Ceneviz'e verilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra Ceneviz'in yanısıra, Venedik, Toscana ve Napoli'ye de bu hak tanınmıştır. Daha kapsamlı kapitülasyonlar ise, ilk olarak 1535'te yapılan antlaşmayla Fransa'ya verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Milletler:

- 1- Müslüman (İslam) Milleti :** Türkler, Kürtler, Araplar, Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar, Tatarlar, Berberiler, Gürcüler, Abazalar, Çeçenler vs.
- 2- Rum Ortodokslar:** Osmanlı İmparatorluğu içinde en kalabalık gayrimüslim unsur Rumlardır. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne tüm Ortodoksların temsili gibi önemli bir ayrıcalık tanınmıştır. Rum Ortodoks Patriği diğer milletlerin ruhani başkanlarına göre ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Rumlar, devlet yönetiminde önemli konumlara gelmişlerdir. XIX. yüzyılda büyükelçi hatta bakanlık makamına gelenler olmuştur. Fenerli Rum beyleri (Feneryotlar), prens olarak Osmanlı topraklarına yönetici sıfatıyla atanmışlardır (Eflak-Boğdan voyvodalıkları) Girit, Sisam gibi adaların yöneticilikleri bazen Rumlara verilmiştir.

3- Ermeniler : İmparatorluğun özellikle Anadolu, Ortadoğu ve Kafkasya topraklarında dağınık biçimde yaşıyorlardı. Çoğunlukla, Türkçe konuşuyorlardı. Çünkü Ermeniceyi büyük ölçüde unutmuşlardı. XIX. yüzyılda Ermeni harfli Türkçe olarak basılan kitaplar vardır.

II. Mahmut dönemine kadar bürokrasi içinde çok yer almadılar. Ama Yunan İsyanı dolayısıyla Rumlar bürokrasiden uzaklaştırılmaya başlayınca, Ermeniler de yönetim birimlerinde yer aldı. Darphane, Maliye, Hazine-i Hassa gibi ekonomiyle ilgili birimlerde görev aldılar. Agop Paşa (Maliye Nazırı) ve Hariciye Nazırı (Artin Dadyan), İktisat Nazırı Ohannes Efendi (Sakızlı) önemli figürlerdir. Önemli mimarlar çıkartan Balyan ailesi, Dolmabahçe dahil pek çok saray inşa etmiştir.

4-Yahudiler : İmparatorlukta dağınık olarak yaşıyorlardı. Ama daha ziyade ticaret ve ekonominin kalbi olan Selanik, İstanbul, İzmir gibi kentlerde yoğunlaşmışlardı. İmparatorluğun Yahudi nüfusu özellikle II. Bayezid döneminde, 1492'de İspanya'dan kovulan Yahudilerin Osmanlı topraklarına kabulüyle arttı. Türkçe konuşanlar gibi, İspanyolca (Ladino) ve Arapça konuşanlar da vardı.

1882'den itibaren Doğu Avrupa'daki **pogromlardan** kaçan Yahudiler **aliyah** (göç) dalgaları halinde Osmanlı topraklarına geldiler. Bunlar Filistin'e yerleşmek istiyorlardı. Siyonistlerin örgütlediği bu göçler, zaman içinde Filistin'de kayda değer bir Yahudi nüfusu oluşmasına yol açtı. Yahudiler arasında da elçilik, valilik, bakanlık düzeyine yükselenler olmuştur.

5-Bulgarlar : Uzun süre Rum milleti içinde sayıldılar, Rum-Ortodoks patrikhanesine bağlı oldular. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Bulgar Milli Kilisesi kuruldu. Bu adım bağımsızlığa giden kapıyı araladı. Bulgarların bağımsızlık yolunda, Robert Kolej, Galatasaray gibi okullarda aldıkları milliyetçi fikirler de etkili oldu.

6-Sırlar: Berlin anlaşmasıyla bir Sırbistan Devleti kurulana kadar Osmanlı Balkan topraklarında yaşadılar.
